

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ
ВІННИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

ІМ. М.І. ПИРОГОВА

Кафедра філософії та суспільних наук

**ФІЛОСОФІЯ
В СУЧАСНОМУ НАУКОВОМУ ТА
СОЦІАЛЬНО - ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСАХ
УКРАЇНИ**

МАТЕРІАЛИ ДОПОВІДЕЙ ТА ВИСТУПІВ

ВСЕУКРАЇНСЬКОГО

КРУГЛОГО СТОЛУ

21 листопада 2019 року

ВІННИЦЯ 2019

УДК 159.9.01(477)

ISBN 976-785-8304-51

**ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР – академік Національної академії медичних наук України,
ректор Вінницького національного медичного університету ім. М.І. Пирогова,
доктор медичних наук, професор, професор кафедри нормальної фізіології
Мороз Василь Максимович**

**ЗАСТУПНИК ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА – проректор з наукової роботи
Вінницького національного медичного університету ім. М.І. Пирогова,
доктор медичних наук професор, професор кафедри нормальної фізіології
Власенко Олег Володимирович,**

**професор кафедри філософії та суспільних наук
Вінницького національного медичного університету ім. М.І. Пирогова,
доктор філософських наук, професор Вергелес Костянтин Миколайович**

Редакційна колегія:

Черкасов Святослав Васильович доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії та суспільних наук Вінницького національного медичного університету ім. М.І. Пирогова

Харьковченко Євген Анатолійович доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри релігієзнавства філософського факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Васильєва Ірина Василівна доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії, біоетики та історії медицини національного медичного університету ім. О.О. Богомольця

Ратніков Володимир Сазонович доктор філософських наук, професор, професор кафедри філософії Вінницького національного технічного університету

Попов Володимир Юрійович доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії Донецького національного університету ім. В.Стуса

Куліш Павло Лаврентійович кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії та суспільних наук Вінницького національного медичного університету ім. М.І. Пирогова (ВІДПОВІДАЛЬНИЙ СЕКРЕТАР)

Філософія в сучасному науковому та соціально-політичному дискурсах України Матеріали доповідей та виступів всеукраїнського круглого столу 21 листопада 2019 року Вінниця 2019. ТОВ «Друк плюс» . – 264 с.

Збірник містить матеріали доповідей та виступів учасників всеукраїнського круглого столу «**Філософія в сучасному науковому та соціально-політичному дискурсах України**», який відбувся в Вінницькому національному медичному університеті ім. М.І. Пирогова 21 листопада 2019 року з нагоди святкування Міжнародного дня філософії. У поданих матеріалах висвітлюється широке коло актуальних проблем розвитку філософських дисциплін від минулих часів до сучасних. Збірник адресовано науковцям, вищої та середньої освіти, аспірантам, магістрантам, пошукувачам, студентам та усім хто цікавиться філософією й гуманітарними дисциплінами.

Матеріали подані в авторській редакції. Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, власних імен, посилань, грамотність, літературний стиль та інших відомостей. Редколегія залишає за собою право скорочувати та редагувати подані матеріали. Рукописи не повертаються. Організатори круглого столу та члени редколегії не завжди поділяють думки учасників (авторів).

Рекомендовано до друку Вченою радою Вінницького національного медичного університету ім. М.І. Пирогова (протокол № 5 від 26. грудня 2019р.)

УДК 159.9.01(477)

ISBN 976-785-8304-51

2. Бистрицький Є. Чому філософія має бути обов'язковою дисципліною у вишах та академічних інститутах [Електронний ресурс] / Є. Бистрицький. – Режим доступу: <http://blogs.pravda.com.ua/authors/bystrytsky/54c84e4990b7f>
3. Заключение международного симпозиума «Философия и демократия в мире». Дом ЮНЕСКО. 15 – 16 февраля 1995 г. // Вопросы философии. – М., 1995. – №8. – С 187-190 с.
4. Мельник Л.Н., Харьковщенко Ю.Е. Интерактивные методы обучения во время преподавания философии как средство развития креативного мышления студентов
https://elib.belstu.by/bitstream/123456789/29454/1/Mel%27nik_Interaktivnyye%20metody.pdf

Мельник В. М.

асистент кафедри політології

Київський національний університет ім. Тараса Шевченка

м. Київ, Україна

викладач кафедри філософії та суспільних наук

Вінницький національний медичний університет ім. М. І. Пирогова

м. Вінниця, Україна

ПОЛІТИЧНА АНТРОПОЛОГІЯ ЯК ФОРМА СВІДОМІСНОЇ ДЕФІНІЦІЇ ПОЛІТИЧНОЇ НАУКИ: ОКЦИДЕНТАЛЬНИЙ ВИМІР

Оскільки ще французький філософ Рене Декарт запропонував вивчати пізнання через призму методології редукції [6, с. 7], то свідомість, на думку сучасної дослідниці Б. Пфау-Еффенгер, має знаходитись в центрі політичної науки [38, с. 220]. За Ж. Баландье, підвести політологію до «свідомісної дефініції» має якраз політантропология, як самостійна наукова дисципліна [1, с. 32-48]. На відміну від Едварда Еванса-Прічарда, котрий ще 1940 р. визначив політичну антропологию як польову, етноантропологічну схему пізнання

політичної реальності [26, р. 19-21], сучасні окциденталісти більше уваги звертають на синтез ідей Д. Істона та Б. Андерсона, де превалюють уявлювані, а не об'єктивно існуючі спільноти та відкидається можливість конкретизації антропологічного пізнання [48, р. 10]. В свою чергу, Девід Істон завжди наголошував на об'єктивності, що робить політичну науку справді «парадигмально сцієнтитською» [25, р. 1052; 42, р. 69]. Відповідно, до цих пір, у академічних колах спостерігається явище, котре ми характеризуємо як когнітивний дисонанс політантропологічного окциденталізму.

Південноафриканський політичний антрополог Мейер Фортес в 1940 р. підкреслював: свідомість є екзистенційною наскрізною ниткою, пов'язуючи різнобічні сфери життєдіяльності людини в систему соціально-політичних структур та функцій [27, р. 103]. Фортес активно посилався на антропологічні праці Франца Боаса [18], постулюючи методологічний пріоритет лінгвістичного еміс-підходу [27]. Втім, зазначимо, що ще сам Франц Боас (фундатор психоантропології), посилався на справедливість картезіанських тверджень про існування «вроджених ідей» [18, р. 100], аналіз яких дозволяє здійснювати вивчення та «реконструкцію» чистої свідомості людських спільнот [18, pp. 104-105].

На відміну від Ф. Боаса, М. Фортес вважав: політична антропологія повинна сконцентруватись навколо *«реконструкції політичної свідомості спільнот»* [27, р. 38] (Баландьє називав це «політичним прочитанням суспільств» [1, с. 7]). Досягти ж об'єктивності, на думку Фортеса, можливо лише шляхом інтеграції підходів «включеного вивчення локальних спільнот» та «зовнішнього спостереження за універсалізацією локальних принципів» [27, pp. 15-45]. *Відтак, локальні політичні традиції здатні набувати універсального (всесвітнього) значення і, навпаки, універсальні політичні традиції і процеси мають тенденцію до локалізації в процесі хронологічного поступу історичного процесу.* Співвідношення цих правил, на матеріалі аналізу варіативності типів політичної свідомості, за його твердженням, складає предмет політичної антропології [1, с. 50-57].

Британський політолог та антрополог Бенедикт Андерсон (1936-2015) висловив свою концепцію в книзі «Уявлювані спільноти» (1991), назвавши всі етнічні організми результатом соціально-культурного конструювання колективної свідомості, де населення усвідомлює себе в якості частини цілого [16]. Втім, аналогічне твердження висловлював до Андерсона ще один із фундаторів політичної антропології, професор Едмунд Ліч, вивчаючи політичні традиції Південно-Східної Азії [37].

Відтак, і Андерсон [16], і Ліч [37] звернули увагу на принцип конструювання, що домінує в усіх соціально-культурних структурах [16, р. 187; 37, р. 125]. Отже, якщо ми сприймемо за аксіому поняття про конструювання соціальних структур, то і політика, за Е. Лічем, повинна називатись «об'єктом конструювання» [37, рр. 2-3]. Погляди обох політантропологів знайшли відображення в спеціальній монографії Йозефа Лентша (2019). Втім, основним провідником політантропологічного конструктивізму став французький філософ, культуролог і політолог Клод Лефор (1924-2010), чия спеціальна праця в царині теорії політичної антропології стверджує можливість маніпулювання масовою свідомістю в умовах тоталітарного державного будівництва та використовує широкий масив емпіричних спостережень (зокрема, огляд французької політичної дійсності вішістського та голлістського часів) [5].

На думку К. Лефора, тоталітарні режими отримують змогу ефективно маніпулювати великими популяціями лише в тих випадках, коли вони «грамотно» використовують «благодатний ґрунт політичних традицій» [5, с. 274]. З цієї точки зору, показове його дослідження під назвою «Політичні нариси ХІХ-ХХ століть», лейтмотивом якого виступають два ключові поняття – «політична свідомість» і «політична традиція» [5, с. 5-12, 327].

Лефорівська політична антропологія стверджує «правильність» використання нацистами традиціоналістичної риторики, адже пропаганда й агітація врешті привели НСДАП до влади у Веймарській республіці [5, с. 274-326]. Однак, ця теза, сприйнята в «Столітті екстремізму» Е. Гобсбаума (1991)

[32, с. 105-133], рішуче відкидалась німецькими політологами. Згадувані політичні теоретики Р. Гелен, М. Грейффенхаген, Б. Фауленбах, В. Мазер підкреслювали: нацистські ідеї завоювання «життєвого простору» та масштабних репресій за етнічною ознакою ніколи не були властиві німецьким політичним традиціям і, тим паче, політичній свідомості німецької нації [2; 7]. Насправді, гітлерівські ідеологеми ближчі «східним деспотіям», аніж «істинно» європейському народу [2, с. 124-125].

Разом із тим, спостерігаємо цікаве твердження: ідеологія «расової сегрегації», на думку М. Грейффенхагена, була абсолютно аналогічною англосаксонським (британським, американським, південноафриканським, австралійським) практикам приниження та експлуатації колонізованих народів [7; 9; 10]. Заглиблюючись в німецьку політологічну літературу, можемо знайти велику кількість аргументів німецьких вчених з приводу несправедливості засудження «виключно нацистської ідеології» Нюрнберзьким трибуналом [33; 35]. Як вказують дослідники, більшість «англосаксонських політичних ідей» також толерували і пропагували здійснення злочинів проти людства та людяності [33, с. 390-445]. Показовим вважається приклад британських концтаборів, влаштованих у Південній Африці під час англо-бурської війни (1899-1902 рр.), який сьогодні здобув значення об'єкта політико-антропологічного вивчення [23].

Очевидно, що німецьким політологам складніше прийняти думку про об'єктивність політичної життєдіяльності та пріоритет використання політичних традицій під час конструювання державної / партійної політики [7]. Політолог Катажина Концка дослідила сучасну німецьку літературу та прийшла до «антропологічно невтішного» висновку: «використання минулого» сучасними німецькими вченими відбувається дуже слабо та не системно, у той час, як польська політична й історична наука повністю будуються на абсолютизації й аксіоматизації політичних традицій [36, pp. 150-158].

Менш теоретизовано, головні постулати окциденталізму зумів викласти Джонатан Спенсер у монографії «Антропологія, політика і держава» (2007),

розглянувши неоднозначні процеси демократизації Південної Азії [40]. Відповідно до його наукової схеми [40, pp. 60-90], ***пропонуємо визначити базові принципи співвідношення конструктивізму й універсалізму в політичній антропології.***

По-перше, конструктивізм у політичній антропології окцидентального спрямування розглядається як система «уявлених» інститутів [39, р. 7]. Відповідно до політантропологічного конструктивізму, політичні інститути є такими ж структурами, як і етнічні організми, але, на відміну від останніх, здатні впливати на внутрішнє життя та зовнішні стосунки етносів [41, р. 303]. Самі інститути, у відповідності з концепцією Г. Моски, борються одне з одним за здобуття політичної першості та підвищення власної ролі [82, с. 391]. Відтак, окремі політичні інститути, відповідно до теорії Д. Істона, набувають значення самостійних структурних елементів соціально-культурного життя [4, р. 367]. Виникаючи в образному («семіотичному») контексті певної культури, за Г. Алмондом, політичні інститути історично розвиваються та займають конкретне положення на драбині соціальної ієрархії [15]. Відповідно до «психологічного положення» на цій драбині, політичні інститути впливають на політичну свідомість населення [13, р. 45]. При цьому, політична установа / партія / організація, як різновид політичного інституту, починає «сама себе усвідомлювати», почуває себе самодостатньою [12, р. 7]. Прості партійні приклади – НСДАП в Третньому Рейсі чи КПРС у СРСР протягом ХХ століття, сучасні партії консерваторів та лейбористів у Великобританії, сучасні партії республіканців та демократів у США. Самоусвідомлення може бути як позитивно-вираженим, так і негативно-вираженим; як політично-легітимним, так і політично-фіктивним [21, pp. 28-43]. Прикладами політично-легітимних інститутів виступають перелічені вище партійні структури. Прикладами політично-фіктивних інститутів виступають «failed states parties» – партії у «невдалих державах».

По-друге, універсалізм у політичній антропології окцидентального спрямування розглядається як продуктивний синтез «уявлених» політичних

інститутів [22, р. 9]. Тобто, користуючись вказівками Г. Алмонда, політантропологи визнають існування локальних політичних традицій, вивчення котрих, однак, має призвести до встановлення єдиних закономірностей позитивного глобального поступу [24, р. 237]. «Політичний універсалізм», за О. Гольденвейзером, має еволюційну сутність [1, с. 21]. Він завжди розвивається, що доведено зміною й трансформацією політичних ідеологій, названих провідним вітчизняним ученим Л. Губерським ключовими патернами соціально-культурного життя [3, с. 3-17]. Втім, вивчення локальностей і внутрішніх відмінностей політичної життєдіяльності людського виду, за А. Сові, є «екзистенційно необхідним» [47, р. 19]. *Політантропологічна діяльність спрямована якраз на здобуття інформації про всі світові політичні практики* [1, с. 180-189]. Лише у випадку їхнього абсолютного пізнання, вважав Д. Геллнер, можна буде вести мову про формування універсальної лінії політичної діяльності [28, pp. 11-12] (наддержавної, наднаціональної урядової системи, що контролювала б національні уряди з метою недопущення війни, економіко-екологічних та міжгрупових конфліктів; М. Яхтенфукс ототожнює таку «систему» із так званою доктриною «світового уряду» [11, с. 9-32]).

Головна теза універсалізму, як теоретико-методологічного маркеру окцидентального виміру політантропології – будь-який політичний процес має аналогії в інших соціально-культурних середовищах [14, pp. 129-148]. *Відтак, існують універсальні способи розв'язання політичних криз* [5, с. 230]. Вони передбачають наявність у політика / державного управлінця достатньої волі та, особливо, ерудиції для віднайдення ефективних рішень в інших політичних середовищах та для адаптації позитивних прикладів цих рішень у конкретних культурних умовах «своїї» спільноти [2, с. 350-354; 8, с. 132-135; 17, pp. 321-326].

По-третє, поєднання універсалізму й конструктивізму політантропологами-окциденталістами робить можливим зазначену «адаптацію» позитивних прикладів виходу з політичних криз у конкретних

соціально-культурних умовах [41, р. 300]. Головне – це знання типології соціальних реакцій на той чи інший політичний символ. Якщо реакція деструктивна – ключ до вирішення проблеми підібраний неправильно. Якщо реакція конструктивна – ключ правильний. Головне, щоб «ключ» був достатньо адаптований до реакції мас, щоб він не видавався масам чужим та екзистенційно неприйнятним. Слепе копіювання іноземного політичного досвіду, в цій парадигмі, розглядається як програш політика. Лише пристосування досвіду до реактивних потреб «своєї» маси визнається правильним [43, р. 265].

Нідерландський політантрополог Хенк Весселінг звертав увагу на деконструкцію глобальної політичної етики [48]. В парадигмальному вимірі політичної антропології, як окциденталістами, так і орієнталістами, справедливим й етичним визнається те, що притаманне локальній спільноті та затверджено політичними інститутами конкретної локальної спільноти [1, с. 182]. З Весселінгом погоджується валенсійсько-каталонський політантрополог Фустер-і-Уртельш, котрий у багатьох наукових та літературно-публіцистичних творах викривав несправедливість іспанського володарювання й використання урядовим центром виключно кастильсько-галісійських політичних традицій у конституційних відносинах «центр-периферія». Популярні екскурси Фустера-і-Уртельша є сьогодні актуальними, так як знаходять позитивну оцінку серед діячів каталонського сепаратистського руху [49, р. 422; 44, pp. 361-388; 45, pp. 77-89; 46, pp. 257-281].

Німецький політантрополог В. Мазер підкреслив: політична наука має спрямовуватись вбік ідейної інтерпретації національної історії для продуктивного зростання в майбутньому [7, с. 104]. Це твердження робить окцидентальний вимір політантропології неоднорідним, оскільки німецькі вчені переважно критикують конструктивізм і пропагований англійськими, французькими, американськими, південноафриканськими вченими «пошук об'єктивності» [35]. Німецьких фахівців із «західною політологічною спільнотою» (визначення Тібо Бонкура [20, р. 12]) поєднують затятий

інституціоналізм і підтримка тези про «статичну політичну» [19, pp. 366-381]. Обережно уникаючи ідеологізації у превалюванні «статичної політичної», німецькі політантропологі звертають підвищену увагу на неомарксистську теорію інтерпретацій К. Гірца та Е. Гобсбаума [29; 30; 31; 32]. Їх цікавлять насамперед *символи продуктивності політики*, найголовнішим серед яких вважається «зростання матеріального блага населення» [8, с. 52-55] (найчастіше використовуваний образ у політичній агітації [2, с. 360-365; 4, с. 335; 7, с. 542-550]).

Статична політична, на наш погляд, якраз і є тим проявом економізму, що сполучає між собою німецькомовну, франкомовну й англійськомовну політико-антропологічні спільноти науковців. Ще Ж. Баландьє та К. Лефор підкреслювали: розходження між західними політичними антропологами за характером, змістом і глибиною аналізу, оцінки, визнання функціональності тих чи інших структур політичної, критично шкодить популяризації цієї наукової дисципліни в широких академічних колах [1, с. 24-30; 5, с. 5-12].

Література

1. Баландьє Жорж. *Політична антропологія*. Пер. з франц. О. Хоми. К.: «Альтерпрес», 2002. 252 с.
2. Гелен Райнхард. *Война разведок. Тайные операции спецслужб Германии. 1942-1971*. М.: ЗАО Центрполиграф, 2004. 428 с.
3. Губерский Л. В. Идеологические стратегии и гуманитарные ценности. *Вестник Московского университета. Серия 12: Политические науки*. 2013. Вып. 1. С. 3-17.
4. Кириллюк Ф. М. *Історія зарубіжних політичних вчень Нової доби*. К.: Центр учбової літератури, 2008. 414 с.
5. Лефорт Клод. *Форми історії. Очерки політичної антропології*. пер. с фр. В. Ю. Быстрова. СПб: Наука, 2007. 342 с.
6. Лопатин Лев. Декарт, как основатель нового философского и научного мировоззрения. Лопатин Л. М. *Философские характеристики и речи*. М.: АСТ,

2000. С. 3-37.

7. Пленков О. Ю. *Мифы нации против мифов демократии: немецкая политическая традиция и нацизм*. СПб: Изд-во РХГИ, 1997. 576 с.

8. де Сото Ернандо. *Загадка капіталу. Чому капіталізм перемагає лише на Заході і ніде більше*. К.: Ніка-Центр, 2009. 232 с.

9. Токарев С. А. Расистские теории XIX – начала XX в. *Расы и общество*. М.: Наука, 1982. С. 21-33.

10. Эванс-Причард Э. *История антропологической мысли*. М.: Восточная литература, 2003. 358 с.

11. Яхтенфукс Маркус, Колер-Кох Беата. Урядування та створення інститутів. *Європейська інтеграція*. Укладачі: Маркус Яхтенфукс, Беата Колер-Кох. Переклад з німецької М. Яковлева. К.: ВД «Києво-Могилянська академія», 2007. С. 9-32.

12. Adams R. N. *Energy and Structure: A Theory of Social Power*. Austin: University of Texas Press, 1975. 353 pp.

13. Aidan S. Orientations in Political Anthropology. *Canadian Journal of African Studies / Revue Canadienne des Études Africaines*. 1969. Vol. 3, No. 1, Special Issue: Rural Africa. pp. 42-52.

14. Allen Jafari, Jobson Ryan C. The Decolonizing Generation: (Race and) Theory in Anthropology since the 1980s. *Current Anthropology*. 2016. Vol. 57 (Issue 2). pp. 129-148.

15. Almond Gabriel A., Verba Sidney. *The Civic Culture. Political Attitudes and Democracy in Five Nations*. Princeton. NJ: Princeton University Press, 1963. VIII+562 pp.

16. Anderson Benedict. *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London: Verso Editions, 1983. 224 pp.

17. van Beek Ursula, Fuchs Dieter, Klingemann Hans-Dieter. The Question of Legitimacy in Contemporary Democracies. Ursula van Beck (ed.) *Democracy under Threat: a Crisis of Legitimacy?* New-York: Palgrave Macmillan, 2019. pp. 321-336.

18. Boas Franz. Some Recent Criticisms of Physical Anthropology. *American*

Anthropologist. 1899. Vol. 1 (No 1). pp. 98-106.

19. Boncourt Tibaud. Is European political science different from European political sciences? A comparative study of the *European Journal of Political Research*, *Political Studies* and the *Revue Française de Science Politique* 1973-2002. *European Political Science*, vol. 7, no. 3, 2008, p. 366-381.

20. Boncourt Tibaud. *A History of the International Political Science Association*. Montreal: International Political Science Association, 2009.

21. Bondarenko Dmitriy. The Past Never Dies: Historical Memory of the Slave Trade and Relationship between African Americans and Contemporary Migrants from Africa to the US. In Tanya Lyons (ed.). *Conference Proceedings. "Africa: Moving the Boundaries"*. 39th Annual African Studies Association of Australasia and the Pacific (AFSAAP) Conference, 5-7 December 2016, The University of Western Australia. AFSAAP, 2017. pp. 28-43.

22. Bonilla Yarimar, Rosa Jonathan. #Ferguson: Digital Protest, Hashtag Ethnography, and the Racial Politics of Social Movements in the United States. *American Ethnologist*. 2015. Vol. 42 (Issue 1). pp. 4-17.

23. Comaroff Jean. *Body of Power; Spirit of Resistance: the Culture and History of a South Africa People*. Chicago: University of Chicago Press, 1985. 276 pp.

24. Dupré Jean-François, Medeiros Mike. Assessing the Influence of Ideologies on Vote Choice in an Ethnoterritorial Context: the Case of Taiwan. *Political Science*. 2018. Vol. 70. Issue 3. pp. 224-239.

25. Easton David. The New Revolution in Political Science. *American Political Science Review*. 1969. Vol. 63, No. 4. pp. 1051-1061.

26. Evans-Pritchard E. E. *The Nuer: A Description of modes of livelihood and political institutions of a Nilotic people*. New York: Oxford University Press, 1940. 271 pp.

27. Fortes Meyer and E. E. Evans-Pritchard (eds). *African Political Systems*. Oxford: The Clarendon Press, 1940. XXIII+301 pp.

28. Gellner David, Hirsch Eric. *Inside Organizations: Anthropologists at Work*. Oxford: Berg, 2001. 271 pp.

29. Geertz Clifford (1973). *The Interpretation of Cultures*. Harper Collins: Basic Books, 1973. 480 pp.
30. Geertz Clifford. The Bazaar Economy: Information and Search in Peasant Marketing. *American Economic Review*. 1978. Vol. 68. №2. pp. 28-32.
31. Geertz Clifford. *Negara: The Theatre State in Nineteenth-century Bali*. Princeton: Princeton University Press, 1980. 312 pp.
32. Hobsbawm E. *The Age of Extremes. The Short Twentieth Century (1914-1991)*. London: Abacus, 1995. 628 pp.
33. Hoßfeld Uwe. *Geschichte der biologischen Anthropologie in Deutschland: Von den Anfängen bis in die Nachkriegszeit*. Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 2005. 504 s.
34. Iana Aurelia. Chapter Twenty-Six: Ethical Dilemmas in Romanian and German Police. *Central Europe on the Threshold of the 21st Century: Interdisciplinary Perspectives on Challenges in Politics and Society. / CGS Studies vol. 1*. Edited by Lucyna Czechowska and Krzysztof Olszewski. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 2012. pp. 367-374.
35. Jörke Dirk. *Politische Anthropologie: Eine Einführung*. VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2005. 164 s.
36. Kačka Katarzyna. Chapter Ten: Memory as a Challenge for Modern States and Societies: Poles and Germans in the Face of their Shared Past at the Turn of the Twenty-First Century. *Questions of Civil Society: Category-Position-Functionality. / CGS Studies vol. 2*. Edited by Ralph Schattkowsky and Adam Jarosz. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 2013. pp. 143-160.
37. Leach Edmund. *Political Systems of Highland Burma: A Study of Kachin Social Structure*. London, LSE and Cambridge, MA: Harvard University Press, 1954. XII+324 pp.
38. Pfau-Effinger Birgit. Kulturelle Ideen als Grundlage der Wohlfahrtsstaatsforschung. *Handbuch Sozialpolitik*. Herbert Obinger und Manfred G. Schmidt (Hrsg.). Springer. 2019. S. 217-234.
39. Slabý Adam. Chapter One: The Use of History as an Ideological Proxy and its Impact on Contemporary Czech Politics. *The Process of Politicization: How Much*

- Politics Does a Society Need? / CGS Studies vol. 5.* Edited by Wieslaw Waclawczyk and Adam Jarosz. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing. pp. 7-22.
40. Spencer Jonathan. *Anthropology, Politics, and the State. Democracy and Violence in South Asia.* Cambridge: Cambridge University Press, 2007. 218 pp.
41. Straehle C. Book Review: “Migration in Political Theory: The Ethics of Movement and Membership, edited by Sarah Fine and Lea Ypi”. *Political Theory.* 2019. Vol. 47 (Issue 2). pp. 300-305.
42. Szelenyi Ivan. A Sociologist in Search for Continuity in a Rapidly Changing Half Century: An Intellectual Autobiography. *International Political Anthropology Journal.* Vol. 11 (2018). No 2. pp. 69-90.
43. Thomassen Bjørn. What Kind of Political Anthropology? *International Political Anthropology.* 2008. Vol. 1. No 2. pp. 263-274.
44. Van Dyck Brandon. Why Not Anti-populist Parties? Theory with Evidence from the Andes and Thailand. *Comparative Politics.* April 2019. Vol. 51. Issue 3. pp. 361-388.
45. Vereni Pietro. Boundaries, Frontiers, Persons, Individuals: Questioning “Identity” at National Borders. *Europaea: Journal of the Europeanists.* 1996. Vol. 2 (1). pp. 77-89.
46. Watson Annette, Huntington Orville H. They’re Here – I Can Feel Them: the Epistemic Spaces of Indigenous and Western Knowledges. *Social & Cultural Geography.* 2008. Vol. 9. Issue 3. pp. 257-281.
47. Wydra Harald. *Politics and the Sacred.* UK: Cambridge University Press, 2017. 276 pp.
48. Wydra Harald, Thomassen Bjørn. Introduction: the promise of political anthropology. *Handbook of Political Anthropology* (2018). Edited by Harald Wydra and Bjørn Thomassen. UK-USA: Edward Elgar Publishing, 2018. pp. 1-17.
49. Young Brian. Living with the Brokpa: Economic, Political and Social Change in Bhutan. *Anthropology Now.* 2015. Vol. 7. Issue 2. pp. 98-105.